

PREZENTACJA

‘I Międzynarodowe Spotkanie Polonistyczne w Brazylii: Dziesięciolecie Polonistyki UFPR – Doświadczenia i wyzwania’ (‘O Primeiro Encontro Internacional de Estudos Poloneses: 10 anos do curso de Letras-Polonês da UFPR - Experiências e Desafios’) odbyło się na Uniwersytecie Federalnym Parany (UFPR) w Kurytybie (Brazylia) w dniach 30.11-04.12.2019. Ta konferencja naukowa, zorganizowana przez Kierunek Polonistyki oraz Departament Polonistyki, Germanistyki i Filologii Klasycznej tego uniwersytetu, miała na celu upamiętnienie dziesięciolecia istnienia Polonistyki na Uniwersytecie Federalnym Parany. Pierwszy taki kierunek w Ameryce Południowej, od 2009 roku umożliwia kształcenie się w dziedzinie języka polskiego jako obcego oraz literatury i kultury polskiej, co od 2013 roku przysparza krajowi dyplomowanych w tych dziedzinach nauczycieli i nauczycielek, badaczy i badaczek oraz tłumaczy i tłumaczek. Polonistyka UFPR może się również pochwalić wieloma projektami skierowanymi do społeczności pozauniwersyteckiej oraz dotyczącymi m.in. kształcenia nauczycieli, tłumaczenia literackiego i wielojęzyczności, a jej pracownicy i pracowniczki oraz studenci i studentki uczestniczą w krajowych i międzynarodowych programach, których celem jest wymiana doświadczeń w zakresie prowadzonych badań oraz procesów nauczania i uczenia się.

Obchody dziesięciolecia Polonistyki UFPR miały za zadanie spopularyzować najnowsze badania z zakresu polonistyki i zintegrować społeczność akademicką i pozauniwersytecką z wybitnymi naukowcami i naukowczyniami z kraju i z zagranicy, prowadzącymi badania związane z kulturą, językiem, literaturą i historią Polski, Polonii brazylijskiej oraz z tematami pokrewnymi, takimi jak szeroko pojęte studia slawistyczne, inne języki imigracyjne obecne w Brazylii i esperantologia. Podczas konferencji zostało zaprezentowanych ponad 100 wykładów oraz referatów uczestników i uczestniczek z Brazylii, z Polski i z innych krajów.

Z ogromną przyjemnością oddajemy w Państwa ręce numer specjalny czasopisma naukowego *Revista X*, poświęcony w całości tekstom prezentowanym podczas konferencji. Zawiera on 45 artykułów autorstwa 56 badaczek i badaczy z 24 uniwersytetów i instytucji brazylijskich, polskich, argentyńskich, włoskich i rosyjskich. Aby ułatwić Państwu odnalezienie się w tej jakże bogatej mozaice tematów poruszanych w prezentowanych tekstach, zostały one podzielone na pięć grup tematycznych: Język polski, Polonia brazylijska, Literatura polska i polonijna, Przekłady literatury polskiej oraz Perspektywy pograniczne.

Grupa tematyczna ‘Język polski’ zawiera dziewięć tekstów poruszających zagadnienia językoznawcze, między innymi takie jak fizyczne cechy języka polskiego, aspekty związane z jego nauczaniem i uczeniem się w różnych kontekstach, czy kwestie tożsamościowe, w których jego znajomość odgrywa zasadniczą rolę. Pierwszy z nich to zapis wystąpienia profesor Jolanty Tambor z Uniwersytetu Śląskiego, w którym autorka, jedna z najbardziej renomowanych badaczek z zakresu nauczania języka polskiego jako obcego, zachwycona stopniem zachowania tego języka przez potomków polskich imigrantów w Brazylii, zajmuje się pojęciem ‘języka ojczystego’ oraz analizuje zmiany dotyczące procesów zachowania języka i polskiej tożsamości, zaobserwowane przez nią podczas badań prowadzonych w Brazylii.

W drugim artykule profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Iwona Janowska, specjalistka w zakresie nauczania języka polskiego, przez wiele lat prowadząca zajęcia z metodyki nauczania go w Brazylii, przedstawia swoje rozważania na temat istoty podejścia międzykulturowego w dydaktyce języków obcych i proponuje praktyczne rozwiązania w zakresie nauczania języka polskiego Brazylijczyków. Następny z zaproszonych gości, profesor Uniwersytetu Łódzkiego, Rafał Zarębski, analizuje w swym artykule zjawisko dwujęzyczności historycznej polsko-obcej i obco-polskiej, wskazuje źródła do jej badań oraz podejmuje próbę wyznaczenia możliwych perspektyw badawczych.

Kolejne dwa artykuły zajmują się obecnością języka polskiego w Brazylii. Pierwszy z nich, autorstwa Luciane Trennephol da Costa, wykładowczynie na Uniwersytecie Stanowym Regionu Środkowo-Wschodniego (UNICENTRO), prezentuje aktualną panoramę badań zajmujących się obecnością języka polskiego w stanie Paraná. Drugi, autorstwa Alicji Goczyły Ferreiry, wykładowczynie na Polonistyce UFPR, zawiera analizę czynników wpływających na proces zachowania oraz przesunięcia językowego w jednej z osad wiejskich zamieszkałych przez potomków polskich imigrantów również w Paranie.

Temat zachowania języka polskiego w Brazylii pojawia się również w tekście Karoliny Bielenin-Lenczowskiej, badaczki z Uniwersytetu Warszawskiego, oraz wspomnianej już Luciane Trennephol da Costa, które poddają pod dyskusję widoczność oraz niewidoczność polskiej kultury w przestrzeni publicznej i prywatnej w społecznościach potomków Polaków w głębi stanu Paraná. Tymczasem Bernardete Ryba, wykładowczynie na Stanowym Uniwersytecie Parany (UNESPAR), rozważa inny aspekt polskości w Brazylii, a mianowicie poczucie polskiej tożsamości u studentów polskiego pochodzenia oraz jego związek z obecnością polszczyzny w ich praktykach językowych. Pozostając w temacie języka polskiego jako języka grup mniejszościowych,

artykuł Małgorzaty Grochowiny i Ekateriny Zubryckiej z Bałtyckiego Uniwersytetu im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie porusza temat statusu języka polskiego jako języka obcego, drugiego czy ojczystego w tym regionie.

Dwa ostatnie artykuły w tej grupie tematycznej, napisane przez jednych z pierwszych absolwentów Polonistyki na UFPR, zajmują się fonetyką języka polskiego w ujęciu fonetyki akustycznej. Sônia Niewiadomski, obecnie wykładowczyni na UNICENTRO, wraz z Luciane Trennephol da Costa analizuje w swym tekście aspekty fonetyczne mowy potomków polskich imigrantów w jednej z miejscowości wiejskich w stanie Paraná. Ivan Eidt Colling, dziś wykładowca na Polonistyce UFPR, przedstawia wyniki badań z zakresu fonetyki porównawczej, w których poddaje analizie różnice i podobieństwa w wymowie użytkowników rodzimych języka oraz Brazylijczyków uczących się języka polskiego jako obcego.

Następna grupa artykułów, 'Polonia brazylijska', zawiera dziesięć tekstów podejmujących tematy związane ze społecznością polonijną w Brazylii dotyczące jej historii, oświaty, kultury i kontaktów z innymi grupami etnicznymi. W pierwszym tekście Anna Jamrozek-Sowa, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego (URz), dyskutuje kwestię sposobu prezentacji brazylijskiej Polonii na łamach paryskiej „Kultury” w latach 50. Tekst Odineia Ramosa, wykładowcy na UNICENTRO, przybliży nam problem kształtowania się terytorium gminy Prudentópolis w stanie Paraná oraz analizuje towarzyszące mu procesy negocjacji tożsamości dwóch grup imigranckich: ukraińskiej i polskiej. Temat kontaktów polskich osadników i ich potomków z innymi grupami imigrantów jest podejmowany również przez Fábria Luiza Machioskiego, członka Centrum Studiów Weneckich w Paranie (CEVEP), który przedstawia wyniki swoich badań przestrzeni fizycznej i czasowej, współdzielonej przez imigrantów polskich wraz z włoskimi w gminie Colombo (Paraná).

W następnym artykule badaczki z Uniwersytetu Federalnego Stanu Rio Grande do Sul (UFRGS), Maria Stephanou i Claudia Severo, prezentują wyniki badań i działań związanych z konserwacją dziedzictwa dokumentacyjnego stowarzyszenia polonijnego *Sociedade Polônia*, działającego od 1896 roku w Porto Alegre. Temat oświaty w osadach polskich imigrantów i ich potomków w Paranie jest podejmowany przez autorki następnych dwóch artykułów. W pierwszym z nich Daniele Krul, studentka na kierunku pedagogiki UNESPAR, oraz Roseli Klein, wykładowczyni na tym samym uniwersytecie, przedstawiają analizę organizacji pracy w jednej ze szkół na południu Parany oraz wpływ polskiej kultury przywiezionej przez imigrantów na zachowanie tożsamości kulturowej uczniów. W drugim tekście, studentka Vanessa Federovicz i wspomniana już Roseli Klein

zajmują się tematem praktyk edukacyjnych i organizacją nauczania zaobserwowanych w badanej placówce szkolnej.

Marcos Pisarski, wykładowca na Uniwersytecie Stanowym Goiás, oraz Silvana de Souza, wykładowczyni na UFPR, opisują praktyki żywieniowe polskich imigrantów oraz ich potomków, jednocześnie podkreślając wagę owych tradycji, stanowiących część dziedzictwa kulturowego Kurytyby oraz ukazując ich rolę jako ważnych elementów turystyki regionu. W następnym tekście, William Franco Gonçalves z UNICENTRO analizuje i podejmuje próbę zrozumienia praktyk znachorskich, obecnych w kulturze polskiej regionu środkowo-południowego stanu Paraná. W kolejnym artykule, badacz z Uniwersytetu Brasílii, Jucelino de Sales, zabiera nas w podróż w przeszłość, opisując sagę Antoniego Dołęgi Czerwińskiego, polskiego bohatera osiadłego w Brazylii w XIX wieku, oraz przedstawia wizję jego historii z perspektywy jego potomków. Tę grupę tematyczną zamyka artykuł badaczy z Uniwersytetu z Buenos Aires, Francisca Alvareza i Claudii Kojrowicz, którzy ukazują losy argentyńskich oraz brazylijskich ochotniczek i ochotników, potomków polskich imigrantów, którzy zdecydowali się na walkę zbrojną w polskich szeregach podczas II wojny światowej.

Trzecia grupa tekstów dotyczy literaturoznawstwa, zarówno polskiego jak i polonijnego. Składa się z dziewięciu tekstów: cztery z nich pióra badaczy zaproszonych z uniwersytetów polskich i brazylijskich, jeden autorstwa jednego z wykładowców na kierunku Polonistyki UFPR i pozostałe cztery, czyli prawie połowa, napisane przez studentki i studentów tego kierunku. Dwa pierwsze teksty zajmują się twórczością Zbigniewa Herberta (1924-1998). W pierwszym z nich Piotr Kilanowski, badacz literatury, tłumacz i wykładowca na UFPR, pochyla się nad tematem obecności elementów biograficznych w wierszach poety oraz ukazuje wpływ historii i służb bezpieczeństwa na jego życie i twórczość. W drugim tekście Pedro Falleiros Heise z Uniwersytetu Federalnego Stanu Santa Catarina (UFSC), specjalista z zakresu elegii antycznej, snuje rozważania na temat gatunku elegii oraz zauważa obecność jego elementów w twórczości Herberta, a szczególnie w tomie *Elegia na odejście*.

Pozostając przy polskiej poezji, Wojciech Maryjka, badacz z Uniwersytetu Rzeszowskiego, przybliży nam twórczość poety bardzo bliskiego Herbertowi i jego osobistego przyjaciela, Janusza Szubera (1947-). Autor artykułu prezentuje tomik wierszy Szubera przetłumaczony na język portugalski *Próba dębu (O Teste do carvalho)*, zapraszając jednocześnie czytelników do zapoznania się z twórczością poety, mającą swe źródło w konkretnych doświadczeniach życia w Sanoku. Kolejny artykuł, którego autorem jest Marek Stanisław, specjalista z zakresu polskiej poezji romantycznej oraz profesor

wspomnianego Uniwersytetu Rzeszowskiego, analizuje obecność tradycji romantycznej w niedostatecznie jeszcze znanym dziele scenicznym *Wianki parańskie* autorstwa Tadeusza Milana (Grzybczyka) (1881-1961), poety piszącego po polsku i osiadłego w Brazylii. Twórczość Grzybczyka oraz innych polskojęzycznych autorów działających w Brazylii jest tematem następnego artykułu, autorstwa Izabeli Drozdowskiej-Broering, badaczki literatury na UFSC.

Ostatnie artykuły części poświęconej literaturze zostały napisane przez studentów i studentki Polonistyki UFPR. Pierwsze dwa z tych tekstów zajmują się dziełem jednego z najczęściej tłumaczonych polskich pisarzy - Stanisława Lema (1921-2006), światowej sławy autora literatury z gatunku fantastyki naukowej: Adriano Fonsaca dokonuje odważnej reinterpretacji *Solaris*, łącząc ze sobą spojrzenie jungowskie oraz socjologiczne, a Paulo Kindrazki, Regina Pimentel i Fabiana Gramonski wskazują na obecność elementów filozoficznych w trzech powieściach Lema: *Solaris*, *Kongres Futurologiczny* i *Pamiętnik znaleziony w wannie*, wspominając również eseje tego autora, których wybór opublikowano w portugalskim przekładzie pt. *Nova cosmogonia e outros ensaios*. Z kolei Milena Voitovicz Cardoso bada w swoim artykule wspólne elementy dramatu *Emigranci* Stanisława Mrożka i wiersza *Pan Cogito – powrót* Zbigniewa Herberta, skupiając się w swym pomysłowym porównaniu na goryczach i niepewnościach, które niesie ze sobą życie emigranta. Autorką ostatniego tekstu tej części jest Sara Voltolini, która prezentuje *Medaliony* Zofii Nałkowskiej (1884-1954), zwracając uwagę na pojęcie świadectwa i jego różne typy oraz na genezę i kontekst analizowanego dzieła.

Przedostatnia grupa tekstów przedstawia pracę tłumacza, jako osoby wcielającej się w różnorakie role: aktora, magika, popularyzatora... W pierwszym tekście autorstwa Vojislava Aleksandara Jovanovica, tłumacza i wykładowcy Uniwersytetu São Paulo (USP), poznajemy poprzez opis jego własnych doświadczeń problemy zarówno językowe jak i kulturowe, które stają przed osobą tłumaczącą na język nie będący jej językiem ojczystym. W kolejnym tekście, Dirce Waltrick do Amarante, wykładowczyni na UFSC, tłumaczka i badaczka w dziedzinie przekładoznawstwa, porównuje tłumacza do aktora i magika, powołując się na definicję Tadeusza Kantora, według której aktor bawi się tekstem, co zbliża sposób myślenia polskiego artysty do pojęcia transkreacji stworzonego przez brazylijskiego poetę, krytyka, tłumacza i teoretyka przekładoznawstwa Haroldo de Camposa. Monika Woźniak, tłumaczka i profesor Uniwersytetu „La Sapienza” w Rzymie, rysuje w swoim tekście panoramę tłumaczeń literatury polskiej we Włoszech, wskazując na początkowe inicjatywy oddolne zwykłych ludzi oraz aktualny stan, gdzie działają tłumacze przekładający bezpośrednio z języka polskiego i gdzie pewne gatunki

przyciągają uwagę włoskich wydawców bardziej niż inne. Autor czwartego artykułu, Marcelo Paiva de Souza, tłumacz i wykładowca na Polonistyce UFPR, śledzi obecność polskiego teatru na scenach brazylijskich w latach 2009-2019 i przedstawia zarys refleksji teoretycznej nt. problematyki przekładu tekstów teatralnych i czynników, którym przekład musi sprostać podczas swojej adaptacji scenicznej. Na zakończenie tej grupy tekstów, Eda Nagayama, pisarka, aktorka i uczestniczka studiów podoktoranckich na USP, opisuje swoje doświadczenia ze współtłumaczenia na język portugalski *Dzieciństwa w pasiakach* Bogdana Bartnikowskiego, ilustrując je ważną refleksją teoretyczną z perspektywy studiów kulturoznawczych na temat postpamięci przejętej i traumy.

Poszerzając nasze horyzonty o 'Perspektywy pograniczne', napotykamy liczne języki, historie, kultury... Na polu badań slawistycznych, trafiamy w sąsiedztwie Polski na języki i kultury, które również są obecne w Brazylii i graniczących z nią krajach, dostrzegamy niestrudzone dążenia do zmniejszenia barier językowych w komunikacji międzynarodowej, będącej przedmiotem badań interlingwistycznych i motywacją dr. Zamenhofa, inicjatora języka esperanto, odnajdujemy nie braterstwa ze społecznością użytkowników języka talian, z którymi, oprócz przestrzeni fizycznej w Kurytybie i Paranie, dzielimy również podobne doświadczenia i przeżycia. Jedenaście tekstów tworzy wachlarz 'Perspektyw pogranicznych', a cztery wśród nich dotyczą slawistyki. Milan Puh, wykładowca na USP, przedstawia nam stan i historię studiów slawistycznych, których ośrodki tworzą się w różnych miejscach Brazylii i niosą ze sobą duży potencjał dialogu i wspólnej pomocy. Valdir Olivo Junior, wykładowca z dziedziny literaturoznawstwa na UNICENTRO, pisze o wątkach emigracji słowiańskiej w filmach argentyńskich i brazylijskich, w których autorzy – potomkowie przybyszów zza oceanu – przetwarzają narrację o emigracji. Doświadczenie inności uwidacznia się w analizie wpływu akcentu charakterystycznego dla osób rosyjskojęzycznych mówiących po portugalsku na odbieranie ich głosu jako przyjemnego lub nie przez Brazylijczyków, o czym piszą w swoim artykule Anna Henriques i Sandra Madureira, badaczki z Papieskiego Uniwersytetu Katolickiego w São Paulo. Artykuł autorstwa Cristiny Shah, kończącej obecnie studia na kierunku stosunki międzynarodowe na Papieskim Uniwersytecie Katolickim w Rio de Janeiro, poświęcony jest historii działalności Instytutów Kultury Brazylia-ZSRR oraz ich roli w rozpowszechnianiu kultury radzieckiej na terenie Brazylii w okresie poprzedzającym 1964 rok i aż do upadku ZSRR.

Cztery prace poświęcone są tematom z dziedziny esperantologii i interlingwistyki: Luiz Fernando Dias Pita, wykładowca Uniwersytetu Stanu Rio de Janeiro i członek Brazylijskiej Akademii Filologicznej, stara się przyjrzeć wyborom tłumaczy dzieł literatury

polskiej na esperanto i zrozumieć te wybory w świetle ruchów i przemian politycznych w Polsce od 1887, tj. od daty powstania esperanto. Podobieństwa między szkockim autorem esperantystą Johnem Islayem Francisem i peruwiańskim pisarzem Mario Vargasem Llosą, które można dostrzec w podobnych strukturach, w technice narracyjnej, w użyciu czasu, odkrywa przed nami Rita de Moraes z Centrum Języków i Interkulturowości UFPR. Euleax de Lima Pereira, studentka studiów pierwszego stopnia z filozofii na UFRGS, zajmuje się tematem bardzo aktualnej debaty prowadzonej w środowisku użytkowników esperanto, a dotyczącej relacji politycznych między płcią a językiem i poszukiwania neutralnego płciowo wariantu języka. Kolejny tekst poświęcony jest ideałom językowym i pojęciom zdrowego rozsądku, które stanowią centrum debaty w interlingwistyce. Autor, Ivan Eidt Colling, wykładowca na UFPR, przedstawia również refleksję na temat istniejącej w esperanto równowagi między regularnością a elastycznością.

Trzy teksty związane z językiem talian poruszają problematykę uznania i zachowania tego języka imigracyjnego: Loremi Loregian-Penkal, wykładowczyni na UNICENTRO oraz Moisés Stival-Soares, architekt w Instytucie Narodowego Dziedzictwa Historycznego i Artystycznego w Paranie, przedstawiają historię powstania Centrum Studiów Weneckich Parany (CEVEP), omawiając bardziej szczegółowo utworzenie banku danych języka talian oraz proces przeprowadzania wywiadów w weneckich koloniach w Paranie: Santa Felicidade (Kurytyba), Colombo i Campo Largo. W tekście dotyczącym wyników badań potomków imigrantów weneckich mieszkających w Kurytybie i kurytybskim regionie metropolitalnym, Karine da Cunha, wykładowczyni w Departamencie Neofilologii UFPR, oraz członek grupy badawczej CEVEP, Diego Gabardo, podejmują próbę analizy tego, jak wspomniani wyżej potomkowie imigrantów pojmują swoją przynależność do kultury włoskiej i w jakim stopniu język talian przyczynia się do konstruowania tego pojęcia przynależności. Jovania Perin Santos z UFPR, pracowniczka Fundacji UFPR, wraz z Lucianą Balthazar, wykładowczynią na italianistyce UFPR, omawia materiały do nauki języka talian jako języka odziedziczonego w Brazylii przygotowane we współpracy z CEVEP i opierające się na tekstach pisanych i mówionych użytkowników tego języka w Paranie.

Konkludując tę prezentację, chcielibyśmy podziękować dr Aleksandrze Piaseckiej-Till, *spiritus movens* naszego Spotkania, dr. Paulo Astorowi Soethe, kierownikowi Departamentu (DEPAC) w okresie przygotowań i realizacji konferencji, a szczególnie autorkom i autorom referatów oraz prezentacji, bez których Międzynarodowe Spotkanie Polonistyczne jak i niniejszy numer specjalny nie zaistniałyby, jak również 75 recenzentom i recenzentkom *ad hoc* z Brazylii, z Polski i innych krajów, uczestniczącym

w procesie oceny zgłoszonych artykułów. Nasze podziękowania rozciągają się również na Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Kurytybie, Departament Polonistyki, Germanistyki i Filologii Klasycznej (DEPAC) UFPR, Wydawnictwo 'Editora UFPR' oraz firmy Joalheria Bacacheri i Mi&Ro Cozinha Polonesa (Pierogi do Miro).

*Komisja Organizacyjna
Pierwszego Międzynarodowego Spotkania Polonistycznego w Brazylii:*

Prof.ª Dra. Aleksandra Piasecka-Till

Prof.^a Ma. Alicja Goczyla Ferreira

Prof. Me. Eduardo Nadalin

Prof. Dr. Ivan Eidt Colling

Prof. mgr Marcin Raiman

Milena Voitovicz Cardoso

Prof. Dr. Piotr Kilanowski

Prof.^a Ma. Sônia Eliane Niewiadomski

Tłumaczenie i adaptacja wersji polskiej:

Marcin Raiman i Alicja Goczyla Ferreira